

Dodatne informacije o pticam prijaznih načinih gospodarjenja s travniki

Neposredna plačila za pticam prijazne načine kmetovanja, način pridobivanja sredstev in pogoji so natančneje predstavljeni v Slovenskem kmetijsko okoljskem programu (SKOP) in spremljajočih uredbah.

Za dodatne informacije se lahko obrnete tudi na Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije.
<http://www.ptice.net/life/kosec>

Zloženska je izdana v okviru projekta LIFE Narava "Vzpostavitev dolgoročnega varstva kosca *Crex crex* v Sloveniji" (LIFE2003NAT/SLO/000077)

financiranega s pomočjo finančnega instrumenta za okolje Evropske skupnosti - LIFE

Partnerji in sofinancerji projekta

Delovanje DOPPS podpirata:

Poslanstvo DOPPS je varovanje ptic in njihovih habitatov z naravovarstvenim delom, raziskovanjem, izobraževanjem, popularizacijo in sodelovanjem.

DOPPS je partner svetovne zveze BirdLife v Sloveniji.

Informacije:
 Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije
 DOPPS BirdLife Slovenija
 Tržaška 2, p.p.2990, 1001 Ljubljana
 Tel: 01/426-58-75, Fax: 01/425-11-81
 e-pošta: dopps@dopps-drustvo.si
<http://www.ptice.org>

Besedilo: Nada Bele, Luka Božič, Andrej Medved, Mateja Sone
 Strokovni pregled: mag. Slavko Polak, dr. Peter Trontelj
 Fotografije: Luka Božič, Peter Buchner, Katarina Denac, Vesna Grobelnik, Hrvoje Oršanič, mag. Slavko Polak, Valentin Schein, dr. Peter Trontelj
 Risbe: mag. Marjan Vaupotič

Lektura: Henrik Ciglič
 Priprava za tisk: Fotolito Dolenc d.o.o.
 Tisk: Schwarz d.o.o.
 Naklada: 10.000 izvodov
 DOPPS, julij 2004

Priporočila za pticam prijazne načine gospodarjenja s travniki TRAVNIKI, KOŠNJA IN KOSCI

Za ohranjanje kosca je treba zagotoviti naslednje:

- Ekstenzivne travnike
- Dovolj pozno košnjo
- Koscu prijazne načine košnje
- Zgodnje in pozno zatočišče

Za podporo kmetom, ki se odločijo za koscu prijazen način gospodarjenja s travniki, so namenjena neposredna plačila iz Slovenskega kmetijsko okoljskega programa (SKOP).

Kosec - ogrožena vrsta ptice

Razširjenost kosca v Sloveniji.

LEGENDA:
 ■ projektna območja
 ■ območja z 20 ali več kosci
 ● območja s 3-10 kosci

Kosec (*Crex crex*) je travniška vrsta, ki večino svojega življenja preživi skrita v varnem zavetju goste vegetacije. Svojo navzočnost nam izdaja le z značilnim, na brušenje kose spominjajočim oglašanjem (kreks, kreks .... kreks, kreks ...). Od tod tudi ime te ptice. Oglašanje kosca najlaže slišimo v mirnih, poznih spomladanskih in zgodnjih poletnih nočeh, po vrnitvi ptic iz prezimovališč v tropski Afriki.

Kosec je značilna vrsta ekstenzivnih travnikov. Preživi lahko le v posebnih razmerah, ki jih zagotavljajo vlažni do zmerno suhi pozno košeni travniki z dovolj visoko vegetacijo.

Skriti način življenja pa koscu za dolgoročno preživetje žal ne zadostuje. Kosec sodi med tiste vrste ptic, ki jih je drago stala navezava na kulturno krajino in stoletja dolgo, varno sobivanje s človekom. Spremembam v načinu gospodarjenja s travniki, ki je v zadnjem stoletju prešlo od ročne in počasne košnje v intenzivnejše oblike s strojno kosilnico, se kosec ni prilagodil. Hkrati je bilo veliko travnikov spremenjenih v njive, pozidanih ali pa ob pomanjkanju ekonomskega interesa zanje prepuščenih zaraščanju.

Do nedavnega smo o koscu v Sloveniji vedeli zelo malo. Po zaslugi načrtnih popisov Društva za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije (DOPPS-BirdLife Slovenija) danes poznamo koščevo najpomembnejša območja, predvsem Ljubljansko barje ter notranjska kraška polja in doline. Pomembnejši, a bolj izolirani območji sta še južno pobočje Breginjskega Stola na obrobju Julijskih Alp in poplavna ravnica Jovsi ob reki Sotli. Rezultati zadnjega vseslovenskega popisa koscev leta 1999 so pokazali, da je populacija kosca pri nas še stabilna. Vendar pa novejša štetja na nekaterih izmed najpomembnejših območij govorijo drugače. Tako je bilo na primer na Ljubljanskem barju leta 1999 prešteti 238 pojočih samcev, leta 2003 pa le 154.

Na notranji strani plakata so predstavljeni koscu prijazni načini gospodarjenja s travniki

LIFE Narava III Projekt Vzpostavitev dolgoročnega varstva kosca (*Crex crex*) v Sloveniji

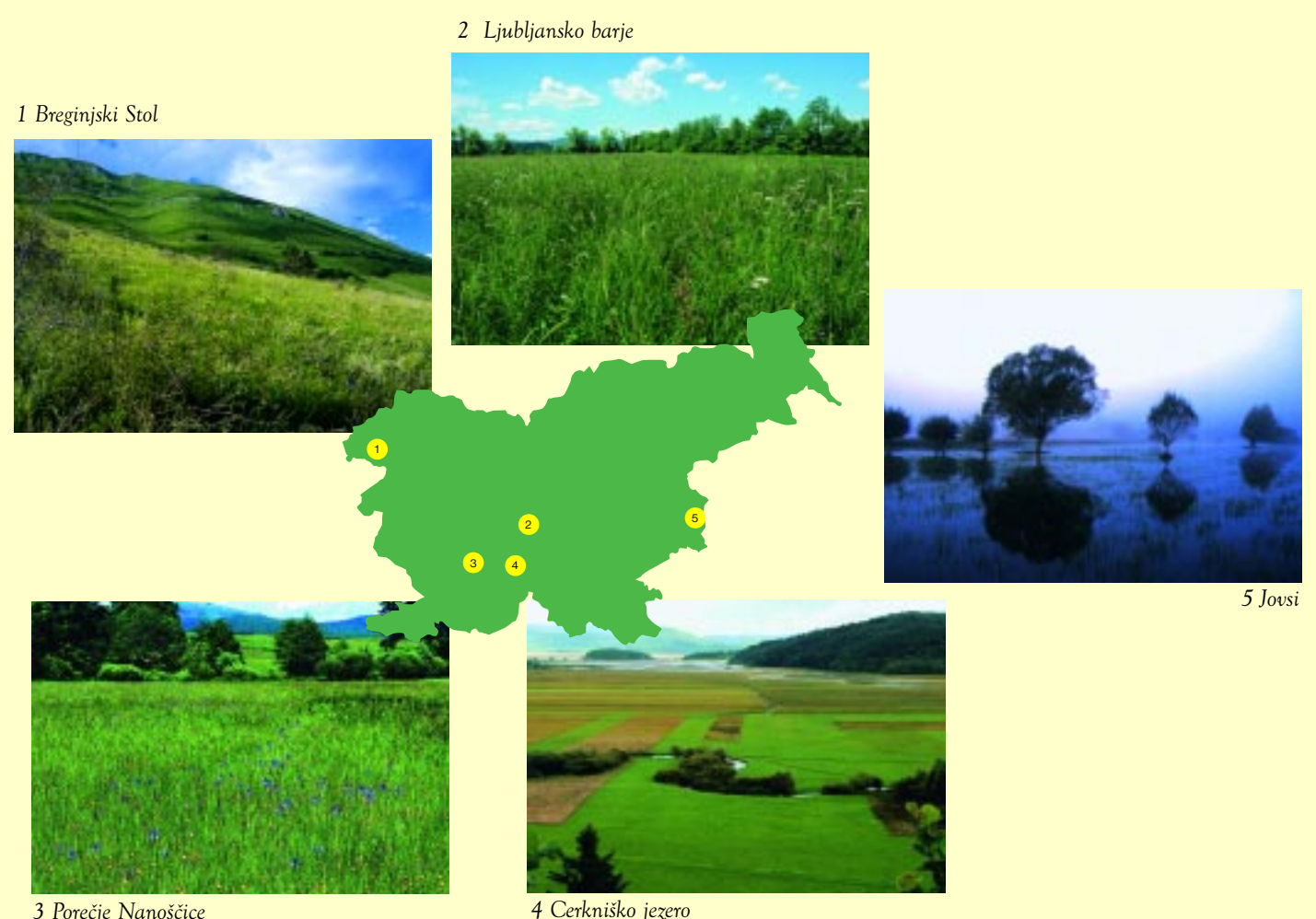
Januarja 2004 smo se na Društvo za opazovanje in proučevanje ptic Slovenije lotili triletnega projekta z naslovom "Vzpostavitev dolgoročnega varstva kosca (*Crex crex*) v Sloveniji". Projekt v večji meri financira Evropska skupnost s pomočjo finančnega instrumenta LIFE III - Narava.

S projektom želimo ustvariti razmere za učinkovito varovanje in dolgoročno ohranitev kosca v Sloveniji. Poleg raziskave koščevega habitata ter vsakoletnega spremljanja številčnosti in razširjenosti te vrste bomo velik del projektnih aktivnosti usmerili v komunikacijo. Za lokalne prebivalce, lastnike zemljišč in kmete bomo pripravili informativna predavanja in zanimive pogovore. Sodelovali bomo z državnimi in občinskimi ustanovami, še posebej z Ministrstvom za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, Ministrstvom za okolje, prostor in energijo, Zavodom RS za varstvo narave, itd. Poseben poudarek bo na promociji pticam prijaznih načinov gospodarjenja s travniki, ki jih bomo vsem zainteresiranim prikazali na načrtovanem manjšem poskusnem posestvu sredi Ljubljanskega barja.

Projekt uresničujemo na treh območjih mednarodnega pomena za kosca: Ljubljanskem barju, Cerkniskem jezeru in Porečju Nanoščiće.

Projekt je pomemben temelj, na katerem se bo gradilo nadaljnje varstvo kosca, travniških vrst ptic ter ekstenzivnih travnikov kot pomembnega življenjskega prostora za številne ogrožene živali in rastline.

Pri naših prizadevanjih so nas podprli Mestna občina Ljubljana, Občina Cerknica in Občina Postojna, ki so poleg Ministrstva za okolje, prostor in energijo partnerji oz. sofinancerji projekta.

Priporočila za pticam prijazne načine gospodarjenja s travniki

TRAVNIKI, KOŠNJA IN KOSCI

Zagotavljanje zatočišč za kosce ob njihovem prihodu iz prezimovališč

Ob vrnitvi koscev iz afriških prezimovališč v začetku maja travniška vegetacija še ni dovolj razvita, da bi zagotavljala ustrezno zavetje. Zaradi tega se kosci v kratkem obdobju pred začetkom gnezdenja zadržujejo v mejicah, vrbovih grmih ter ob kanalih in jarkih, zaraščenimi z zelno in močvirsko vegetacijo. Skrivajo se lahko tudi na travnikih, ki so prejšnje leto ostali nepokošeni. Melioracijske jarke in obrežno zarast kanalov je treba očistiti v jesenskem času, in sicer postopoma, tako da jarka vzdolž parcele v eni sezoni nikoli ne očistimo v celoti.

Ko trava še ni dovolj visoka, kosci potrebuje zavetje grma ali omejka. Ohranjati je treba tudi osamele grme sredi travnika in površine z visokim šašjem ali drugo nelesno zarastjo. Na parcelah, kjer takih struktur ni, naj se ob košnji vsako leto pusti nepokošen majhen pas ob robu travnika ali del v vogalu travnika. Površina nepokošenega dela naj bo najmanj 0,05-0,1 ha. Nepokošeni pas naj bo vsaj 5 metrov širok in 100-200 metrov dolg.

Najboljše je, če se očiščeni oziroma neočiščeni deli vzdolž jarka zaporedoma izmenjujejo v pasovih dolžine 100-200 metrov. Druga možnost je, da se izmenično kosi/čisti levi oziroma desni breg jarka ali kanala.

Slovenski kmetijsko okoljski program

Slovenski kmetijsko okoljski program v okviru Programa razvoja podeželja predvideva sredstva za okolju prijazne načine kmetovanja. Med kmetijsko okoljskimi ukrepi sta za kosca najpomembnejša naslednja:

• Ohranjanje ekstenzivnega travinja

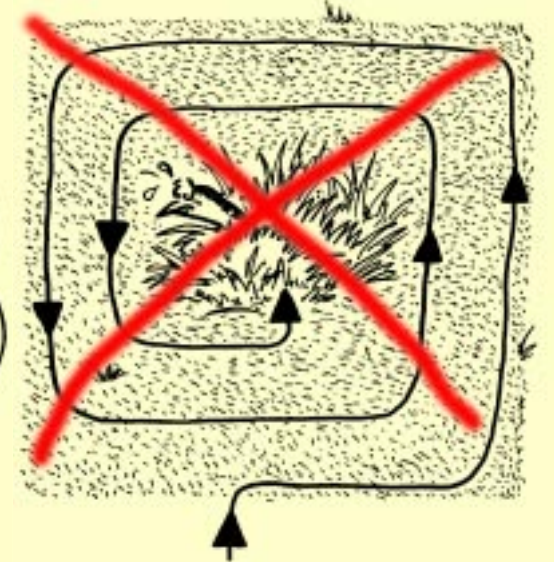
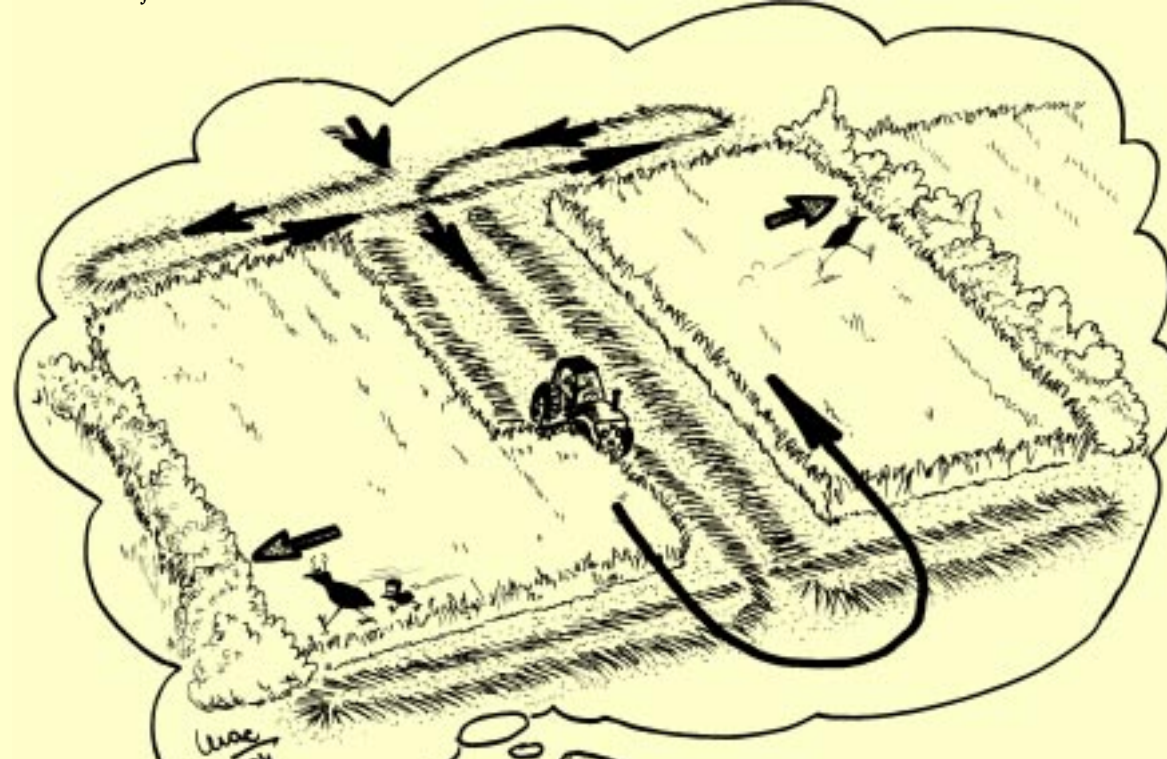
Cilj ukrepa je ohranjanje ekstenzivnega travinja, kjer je kmetu dodeljeno neposredno plačilo na površino za gospodarno rabo travinja z namenom preprečevanja zaraščanja. Pri tem mora obtežba z živino znašati med 0,0 in 0,5 GVŽ/ha, kmet pa mora zagotoviti letno najmanj enkratno rabo v obliki paše ali košnje ter spravilo pridelka. Kositi je treba po polnem cvetenju glavnih vrst trav, v osrednji Sloveniji torej okoli 15. julija. Podlaga za načrtovanje gnojenja travnika je gnojilni načrt.

Košnja

Zgodnja košnja lahko uniči koščeva gnezda in mladiče, ki še niso sposobni leteti. Da preprečimo slednje, je priporočljivo premakniti datum prve košnje v poletje – **po 15. juliju**. S tem omogočimo uspešno izvalitev mladičev in njihovo rast do stanja, ko so se sposobni izogniti strojni kosilnici.

Koscu prijazni načini košnje

Mladiči kosca se ves čas zadržujejo v zavetju visoke travniške vegetacije in kritja tudi ob nevarnosti nikoli ne zapustijo. To pomeni, da nikoli ne prečkajo že pokošenega travnika. Zaradi takšnega vedenja je košnja z roba parcele proti notranosti za kosca in nekatere druge travniške ptice pogubna. Kosci, ki beže pred kosilnico, do zadnjega vztrajajo v zavetju travniške vegetacije. Na koncu se znajdejo v pogubni pasti - v zadnji še nepokošeni zaplati kritja sredi pokošenega travnika. Tak način košnje ubije do 80% vseh izvaljenih mladičev.

Koscem prijaznejša načina košnje sta košnja od sredine travnika navzven in košnja z ene strani travnika proti drugi. Omenjena načina košnje dajeta pticam veliko več možnosti za preživetje.

Dva dni star mladič kosca.

• Ohranjanje posebnih traviščnih habitatov

Cilj ukrepa je povečevanje deleža travinja, ki omogoča uspešno gnezditve travniških vrst ptic na Mednarodno pomembnih območjih za ptice (območja IBA). Kmet prejme neposredno plačilo na površino travnikov za kritje stroškov dodatno vložene dela zaradi naravovarstvenih in krajinskih zahtev. Pogoj za pridobitev subvencije je, da kmetijsko gospodarstvo oziroma posamezne parcele kmetijskega gospodarstva ležijo na območju IBA. Obtežba z živino pred 15.junijem ne sme preseči 0,75 GVŽ/ha, kositi pa je treba po 15.juliju. Izvedbeni ukrepi zagotavljajo ohranjanje ekstenzivnega travinja in omejkov.

Koščevo leto

PRIHOD IZ AFRIKE
Kosci, ki so uspešno prezimili v tropski Afriki in preživeli dolgo potovanje, se ponavadi vrnejo na območja, kjer so bili izvaljeni ali so sami uspešno gnezdili prejšnje leto.

SAMCI SE ZAČNEJO OGLAŠATI
Samci se iz varnega zavetja visoke vegetacije oglašajo skoraj izključno ponoči, najbolj intenzivno med 23. in 3. uro. Ko samic in samica oblikujeta kratkotrajno, le nekaj dni trajajočo zvezo, oglašanje začasno preneha.

GNEZDA
Samice izležejo 8-12 jajc, ki jih valjajo same. Gnezda so tako dobro skrita, da jih plenilci redko najdejo. Samec se pred valjenjem prične klicati drugo samico.

PRVA LEGLA
Samice ostanejo z mladiči iz prvih legel približno 12 dni. Mladiči lahko letijo se, ko so stari dober mesec dni.

DRUGA LEGLA
Večina samic se ponovno spari in ustvari druga legla. Samice spremljajo mladiče iz drugih legel še približno 17 dni.

SAMCI SE NEHAJO OGLAŠATI
Konec julija ali v začetku avgusta se samci nehajo oglašati.

ODRASLI KOSCI SE GOLIO
Odrasli kosci golijo letalna peresa, tako da približno 2 tedna ne morejo leteti.

SELITEV V AFRIKO
Kosci se selijo ponoči. Selijo se v glavnem nad kopnim, tako da na poti prečkajo Bližnji vzhod in Egipt. Večina mladičev drugih legel je do konca septembra sposobna leteti.

APRIL	MAJ	JUNIJ	JULIJ	AVGUST	SEPTEMBER
Samice ležejo jajca		Prvo gnezdo	Drugo gnezdo		
Izleganje mladičev					
Osamosvojeitev mladičev					